

door Roger JANSOONE

17. ONDERSTAND VOOR HET ONDERSTANDSKOMITEIT

Zoals in deze studie reeds werd uiteengezet (cfr. Hoofdstuk 12. Werking van het Onderstandskomiteit), wist het "Onderstandskomiteit", na langdurig intern gekrakeel, zich begin 1918 eindelijk te herpakken, met de terugkeer van de katholieke comité-leden en met de toevoeging van drie nieuwe leden van katholieke strekking. Het werd trouwens de hoogste tijd want in dit laatste oorlogsjaar werd de toestand overal in België (en overigens ook in Duitsland) werkelijk dramatisch, vooral dan wat betreft de voedselvoorziening. Het werk en de taken begonnen zich dan ook op te stapelen en bijgevolg werd besloten over te gaan tot een gestructureerde taakverdeling via de opsplitsing van het Comité in volgende specifieke commissies (met telkens vermelding van de samenstelling ervan):

1. "Schamele Armen" (ook genoemd "Bescheiden Hulp") - (deken Camerlynck en de hh. Kesteloot, Tabary, Van Vlaenderen en Ryckeman);
2. "Betwistbare Zaken" (de hh. Ryckeman, De Vogelaere, Van Dycke en Elleboudt);
3. "Geneeskundige Dienst" (de hh. Demaecker, Tabary, Van Vlaenderen en Adriaen);
4. "Soepinrichtingen en Schoolmaaltijden" (de hh. Demaecker, Van Vlaenderen, Van Dycke en Felix);
5. "Voedingsonderstand" (de hh. Bruynooghe, Van den Berghe, Van Vlaenderen, Tabary, Demaecker, Cornelis, Leyhausen en Lefèvre);
6. "Winkelcommissie" (de hh. Dubois, Leyhausen, Van Vlaenderen en Adriaen);
7. "Broodcommissie" (de hh. Depière, Dubois, Fermon, Devogelaere en Boydens);
8. « Looncommissie » (de hh. Van Vlaenderen, Tabary, Leyhausen, Vanden Berghe, Cornelis en Lefèvre).

Deze summiere opsomming geeft toch reeds een idee van de vele en omvangrijke taken die het Comité in de loop van de bezettingsjaren op zich genomen had. De aldus doorgevoerde interne reorganisatie heeft tot gevolg gehad dat er doeltreffender kon gewerkt worden en dat, dank zij de opsplitsing in kleinere entiteiten, ook in een betere geest kon samengewerkt worden.

Tevens werd de naam van het "Onderstandskomiteit" veranderd in "Komiteit voor Hulp en Voeding", analoog met het nationaal overkoepelend orgaan N.H.V.C. Het was ook een vlag die beter de lading dekte, want inmiddels was het oorspronkelijk doel "onderstand" geëvolueerd naar een tweeledig doel, met name "hulp" en "voeding". Een administratieve en boekhoudkundige scheiding tussen deze twee onderafdelingen werd doorgevoerd in de loop van 1917, ongeveer gelijklopend met de boekhoudkundige doorlichting waarvan eerder sprake.

De afdeling "Hulp aan Noodlijdenden" zag zich allengs geconfronteerd met zo'n immense en complexe opdracht, dat ook hierin enige "specialisatie" zich opdrong. Reeds in augustus 1914 was een apart "Werk der Vluchtelingen" ontstaan, beheerd door het Centraal Bureau voor Vluchtelingen. Een eerste golf van vluchtelingen was afkomstig uit het binnenland, vrij spoedig gevolgd door een tweede golf, thans uit de frontlijn langs de IJzer en de Westkust. Zij werden ondergebracht in verlaten hotels en in leegstaande woningen. Nadat een baby gestorven was van de koude, werd in een minimum van tijd gezorgd voor het verzamelen van kachels en brandstof.

Ingevolge het evacuatiebevel d.d. 11.12.1914 van de Kommandantur (in verband met de precair geworden voedselvoorziening in Oostende), vertrok op 16 december 1914 een speciale trein met

vluchtelingen. Doch intussen stroomden nog steeds vluchtelingen toe vanuit de frontstreek, thans meestal boeregezinnen die hun hoeve hadden moeten ontruimen en die soms nog een koe of een geit met zich meevoerden, evenals vaak ook een kuip met gepekeld varkensvlees. Omwille van hun kennis van land- en tuinbouw werden de "agrarische" vluchtelingen op 1 maart 1915 verenigd in de "Maatschappij der Vereenigde Hofbouwers der Kust". De bedoeling was dat zij op diverse lapjes grond wat groenten zouden telen, hetgeen concreet blijkbaar al vlug ook gebeurd is.

Ongetwijfeld zou het historisch onderzoek nog veel interessante bevindingen aangaande het "Werk der Vluchtelingen" aan het licht kunnen brengen. Dit is echter nooit gebeurd, heel eenvoudig omdat Schepen Devriese (tot 16 augustus 1918 Voorzitter van het Comité en tevens voorzitter van de "Vereenigde Hofbouwers") steeds hardnekkig geweigerd heeft de desbetreffende dossiers te overhandigen aan het Comité, zelfs niet na het inschakelen van een gerechtsdeurwaarder en het dreigen met rechtsvervolging! De ex-voorzitter beschouwde deze dossiers als privé-eigendom en bijgevolg was de zaak voor hem afgehandeld.

Een ander apart domein voor de afdeling "Hulp" was de steunverlening voor gezinnen van dienstplichtigen. Van augustus 1914 tot oktober 1914 vielen deze gezinnen ten laste van het Stadsbestuur, meer bepaald via Stadsontvanger Vermeire. Ingevolge de negatieve houding van de bezettende overheid tegenover deze gezinnen, ging de zorg voor hen over naar het Comité, dat dit zelfs heeft voortgezet tot na de Wapenstilstand in 1918, nl. tot 29 maart 1919, dit ingevolge de verwarde bestuurlijke toestand na de aftocht van de Duitsers. Aanvankelijk waren er in 1915 toch al 506 gezinnen, maar in 1916 liep dit op tot 631, in 1917 tot 750 en in 1918 zelfs tot 1.059. Al met al heeft het Comité over al die jaren (incl. 1919) aan gezinnen van dienstplichtigen in totaal 1.933.577 frank uitgekeerd. Achter al deze cijfers schuilt er niet alleen de tragedie van de achtergebleven gezinnen van hen die voor ons aan het front streden, maar ook de bestendige zorg, kommer en kwel van het Comité om voortdurend op tijd en stond de nodige gelden te verzamelen.

Voorts was er ook nog, ten behoeve van "noodlijdende en steunloze huisgezinnen", de "Kosteloze Genees-, Heel-, Vroed- en Artsenijkundige Dienst", onder de toegewijde leiding van Dokter Goffin. Deze geneeskundige dienst heeft schitterend werk verricht, niet in het minst ook tijdens de epidemie van de "Spaanse griep" in 1918.

In aansluiting hierop moet hier ook nog vermeld worden het verdienstelijk "Werk der Kinderbescherming", ontstaan uit de melkbedeling aan kinderen uit behoeftige gezinnen.

Zo werd er van 22 augustus 1915 tot 30 juli 1916 (datum van de reorganisatie van het Werk) overgegaan tot de verdeling van niet minder dan 85.000 liter melk (voor een waarde van 20.301 frank), naar rato van gemiddeld 268 ingeschreven kinderen per maand. Op 18 juli 1916 ontstond uit die melkbedeling het "Werk der Kinderbescherming", met eerst als voorzitter Mme Guillaume en, na haar overlijden op 24 december 1916, Mme De Knuyt de Vosmaer, beiden zeer toegewijde en ijverige dames ... die echter (typisch voor die tijd) slechts één groot nadeel vertoonden, nl het feit dat ze geen woord Nederlands kenden ! Dit was trouwens ook het geval met de meeste andere leden van het begeleidend damescomité, hetgeen uiteraard niet zo gunstig was voor de communicatie met de hulpbehoevende moeders en kinderen die van hun kant geen woord Frans verstonden ...

Ingevolge "communicatiestoornissen" is de geplande "Kinderkribbe" nooit van de grond gekomen (nl. wegen en medische opvolging van opgroeiende kinderen) en heeft het Werk zich uiteindelijk beperkt tot het verstrekken van kindervoeding, op zichzelf al belangrijk genoeg in een tijd waarin de kinderen steeds het eerste kind van de rekening zijn. Dit werk werd allengs ook uitgebreid tot zieken en bejaarden. Aldus werd van 22 augustus 1915 tot 31 oktober 1919 in totaal 227.336 liter melk verdeeld (voor een waarde van 58.437 frank), alleszins een buitengewone prestatie!

De dames van de "vrijwillige bediening der Volkskeuken"

Vissersvrouwen langs de kaai

Kinderen uit het visserskwartier

Niettemin moet worden vastgesteld dat, ondanks al die inzet voor kinderen uit behoeftige gezinnen, de kindersterfte tijdens de bezettingsjaren gaandeweg is toegenomen, terwijl anderzijds – een normaal verschijnsel in oorlogstijd – het aantal geboorten verminderde. Zo waren er in Oostende 1.235 geboorten in 1913, tegenover nog slechts 369 in 1917, terwijl anderzijds de kindersterfte was opgelopen van 212 kinderen per duizend in 1913 tot 386 per duizend in 1917. Dit zijn tragische cijfers die echter geen afbreuk doen aan de inzet en de solidariteit van zoveel medeburgers, zonder wier hulp de kindersterfte ongetwijfeld nog veel hoger zou zijn opgelopen.

Vermelden wij hier ten slotte ook nog de “Hulp aan de Middenstand” dat tot doel had op een discrete manier hulp te bieden aan kleine zelfstandigen die begonnen in nood te verkeren, meer bepaald door de snel aftakelende koopkracht van arbeiders, bedienden en ambtenaren. Aldus werden van juni 1918 tot 1 september 1919 in totaal 125 gezinnen van kleine zelfstandigen ondersteund, hetgeen een financiële tussenkomst van 45.858 frank geveerd heeft.

Na dit overzicht van de belangrijkste activiteiten van de afdeling “Hulp” (die veelal ook te maken hadden met voeding), volgt hierna ook nog een beknopte toelichting op het werk van de afdeling “Voeding”. Oorspronkelijk was hierbij de voornaamste doelstelling de aankoop en het stockeren van eetwaren, meer bepaald ten behoeve van behoeftige en noodlijdende gezinnen. Toen de algemene toestand verder verslechterde werd in toenemende mate ook gedacht aan distributie van eetwaren voor de andere ingezetenen van de stad. Hiertoe werd op 29 april 1915 op de Groentenmarkt een winkel geopend. Het ging hier vooral om volgende eetwaren: gerookt en gezouten spek, ossenvlees, reuzel, rijst, bloem, maïsmeel, linzen, bruine bonen, witte bonen, erwten, macaroni, margarine, koffie, zeep, zout, melk in blik, conserven, brood. Behalve het brood (dat vanuit Nederland geleverd werd), was dit alles in principe afkomstig van het “Nationaal Comité”,

maar daarnaast werden vrij regelmatig ook nog andere producten uit Nederland of uit de vrije handel verkocht, zoals stokvis, pekelharing, gezouten kabeljauw, sardines, cacao en chocolade. En niets ging verloren: zo werden ook de zakken verkocht waarin de bloem verpakt was die geleverd werd door het "Spaans-Amerikaans Komiteit"; deze "textiel" vond gretig aftrek voor het vervaardigen van kinderhemden en lingerie, want andere textiel was nog slechts te koop voor waanzinnige prijzen.

De winkel op de Groentenmarkt werd al vlug een overrompend succes, zodat een bijzondere "klantenregeling" moest ingevoerd worden, in die zin dat al de klanten verdeeld en gegroepeerd werden in perioden van telkens twee weken, en dat bovendien in dat bestek een vorm van rantsoenering werd opgelegd. Dit systeem werkte tot ieders voldoening. Het "College van deskundigen", waarvan reeds eerder sprake, bracht trouwens in 1917 een lovend verslag uit over het beheer en de werking van het "voedingsmagazijn", in de volksmond "de Amerikaanse winkel" genoemd, die van 23 augustus 1915 tot 5 juli 1919 een omzet heeft bereikt van bijna 11 miljoen frank!

Doch de afdeling "Voeding" had nog andere pijlen op zijn boog. Reeds tijdens de eerste kommervolle dagen in december 1914, werd gedacht aan het oprichten van een "volksspijshuis", om "in de voordeligste voorwaarden te voorzien in de noodwendigheden der behoeftige burgerij". Een concreet voorstel hiertoe werd geformuleerd door het "Komiteit van de Vereniging der Hoteliers" en reeds op 12 december 1914 voorgelegd aan het Stadsbestuur, aan wie enkel een tussenkomst gevraagd werd in de kosten van elektriciteit en brandstof. Met eenparigheid van stemmen werd dit voorstel door de Gemeenteraad aangenomen, voor zover de prijs per maaltijd niet meer dan 0,35 frank zou bedragen, en enkel voor "kleine burgers en schamele armen".

Vervolgens werd op 21 december de opening aangekondigd van het "goedkoop spijs huis" Restaurant du Helder. Helaas bleef het bij die aankondiging ingevolge opeising, door de Duitsers, van al de benodigheden voor het bereiden en opdienen van de spijzen.

Maar het idee bleek onuitroeibaar en op 1 augustus 1916 werd door een groep hoteliers een nieuw voorstel ingediend. Dit voorstel kreeg thans zeer vlug concreet gestalte, want reeds op 26 augustus werd een "Restaurant Economique" geopend waar men voor 0,40 frank een "economisch" etmaal kon bekomen. Het kende heel wat bijval en is blijven bestaan tot eind januari 1918.

Doch nog veel belangrijker was de werking van de "Volkskeuken", door Deken Camerlynck ingericht in de "Katholieke Volksbond", en dit met ingang van 22 december 1914. Oorspronkelijk werden uitsluitend maaltijden verstrekt ter plaatse, meer bepaald in de grote feestzaal, maar al vlug was de volkstoeloop zo groot dat men de spijzen ook mocht afhalen en meenemen naar huis. Deze Volkskeuken was dan ook voortreffelijk georganiseerd en dreef op een ruime ploeg van vrijwilligers, waarvan er uiteindelijk een aantal bezoldigd werden, na oprichting van een beheerraad. Wel waren de maaltijden soms zeer moeilijk samen te stellen bij gebrek aan voldoende grondstoffen. Er werd dan ook duchtig geïmproviseerd, soms tot op de laatste minuut, en het eindproduct had dan ook vaak iets van een "surprise party". Hoe "katholiek" het opzet ook was, er werd soms noodgedwongen teruggegrepen naar minder orthodoxe bevoorradingskanalen. Zo ontstond een groot probleem toen de Duitsers in 1915 begonnen beslag te leggen op een deel van de aardappelooft, maar stiekem vond dit een oplossing via illegale aanvoer van aardappelen uit landbouwgebieden. In ieder geval was de onvermoeibare Deken steeds in de weer om soms tot ver buiten Oostende alles op te kopen wat maar eetbaar was. Samen met zijn trouwe medewerkers heeft hij gedurende die hongerjaren het bestaan van de Goddelijke Voorzienigheid concreet aangetoond en afdoende bewezen. Het vaak miraculeus dagelijks voeden van zoveel monden leek wel op een herhaling van de wonderbare vermenigvuldiging van broden en vissen ...

Ook werd er brood, ingevoerd uit Nederland, aan verminderde prijs verkocht. Hetzelfde gold voor vis en fruit. Dit was mogelijk dank zij de geldelijke tussenkomst van het "Nationaal Komiteit", dat ook veel begrip opbracht voor het feit dat in Oostende, gelegen in de frontstreek en in de "Raum der Kriegsoperationen", het zelden mogelijk was zich, om voor betoelaging in aanmerking te komen, letterlijk te houden aan de voorschriften vanwege dit nationale organisme. Het ging niet altijd volgens het boekje, maar het ging ... en deze Volkskeuken heeft aldus onschatbare diensten bewezen aan de bevolking van Oostende.

En het ging ook steeds verder. In 1917, toen de nood het hoogst was, werden in maart 100.191 maaltijden verstrekt, in april reeds 195.204, in mei 234.841 en in juni zelfs 251.926 ! Er waren dus dagen van ruim 8.000 maaltijden, die moesten kunnen verstrekt worden in een tijdsspanne van ongeveer vier uren, hetzij ca 2.000 maaltijden per uur! Hierbij kwam dan nog zo wat 9.000 liter soep per dag. De dagelijkse toevoer van de nodige grondstoffen was dan ook indrukwekkend en vergde een organisatie en logistiek zoals men er zelfs in een leger zelden aantreft. Bedenk hierbij dat dit alles soms moest gebeuren te midden van beschietingen en bombardementen (want Oostende werd vrij regelmatig onder vuur genomen) en je krijgt het beeld van een vrijwel onverklaarbare topprestatie uit de geschiedenis van Oostende. En wat kostte dit aan de verbruiker? Oorspronkelijk was de individuele bijdrage bepaald op een kwartje per maaltijd. Dit is zeer lang zo gebleven, en zelfs wanneer noodgedwongen de prijs geleidelijk moest aangepast worden, is dit nooit verder gegaan dan tot 0,40 frank.

Omdat de inwoners van de Vuurtorenwijk de grootste moeite hadden om het stadscentrum te kunnen bereiken, werd in 1917 een "filiaal" van de Volkskeuken aldaar opgericht onder leiding van onderpastoor Ghesquièrre. Dit bleek te beantwoorden aan een grote nood, want al vlug werden daar iedere dag ruim 1.000 maaltijden verstrekt evenals 1.200 liter soep, benevens verkoop van groenten, fruit, vis en brood.

Indien hier nogal uitvoerig wordt uitgeweid over de werking van de Volkskeuken, dan is dit volkomen terecht en dient dit om te onderstrepen tot welke vitale en cruciale betekenis deze gigantische onderneming gaandeweg is uitgegroeid voor de dagelijkse voeding van een groot gedeelte van de Oostendse bevolking. Deze historische toelichting is dan ook een eresaluut aan allen die dat destijds hebben mogelijk gemaakt, en deze hulde gaat uiteraard zowel naar het werk van de Volkskeuken als naar al de andere werken en activiteiten van het Comité.

Terwijl het dagelijkse eten voor de meeste Oostendenaars een dagelijks terugkerend probleem was, hadden de alhier verblijvende Duitsers, en zeker de Duitse officieren, het eigenlijk niet zo slecht. De volgende anekdote geeft hiervan een klein staaltje : Op 27 november 1914 werd Oostende vereerd met het bezoek van de Groothertog van Mecklenburg , zwager van de Kroonprinses. De spijskaart van het eenvoudige middagmaal dat voor hem en zijn dozijn reisgezellen werd opgediend, vermeldt het volgende:

" Huitres - Consommé à la moëlle - Œufs Périgord - Châteaubriand jardinière - Fruits - Fromages - Cigares Havane «. Daarna volgde dan nog te 17 u. een sober avondmaal, met op de spijskaart: " Homards en Belle Vue - Consommé à l'oxtail - Poulets fourrés aux truffes - Gâteau aux œufs - Corbeille de fruits - Cigares Havane«. Dit alles werd zuinig besprenkeld met 6 flessen Château-Laffitte, 6 flessen Braunberger, 6 flessen Hochheimer en 6 flessen Clos-Hermitage.

Tijdens beide gezellige etentjes kwam op straat de Duitse muziekkapel de gasten wat opvrolijken met "heitere Musik". Het toeval wilde dat in de aanpalende woning een Duits veldlazaret was ondergebracht. Het huis lag vol met gewonden die net waren aangevoerd van het naburig Ijzerfront en die kermden van de pijn en ijlden van de koorts ...

(wordt vervolgd)

ILLUSTRATIES :

- De dames van de "vrijwillige bediening der Volkskeuken"
- Vissersvrouwen langs de kaai
- Kinderen uit het Visserskwartier.

PLATE-VEILING 2005

Voor de veiling 2005 werden de volgende schikkingen genomen:

1. De aanbieder moet een getypte, of minstens zeer goed leesbaar geschreven, lijst met de te veilen stukken overmaken aan J.P. Falise, H. Serruyslaan 78/19, Oostende en dit ten laatste tegen 15 januari 2005. Ieder stuk MOET een minimum van beschrijving (maar hoogstens 2 lijnen) omvatten.
2. De geschatte waarde per stuk moet minstens 3 €. bedragen.
3. De lijst wordt door het bestuur nagezien met mogelijkheid tot schrapping van bepaalde stukken.
4. Op de avond van de veiling, donderdag 27 januari 2005, zal deze lijst te koop zijn.
5. Het bestuur houdt zich het recht voor de veiling te annuleren indien het aanbod te schraal is.
6. Verder blijven de vroegere schikkingen van toepassing:
  - een % komt ten goede van De Plate. Dit procent wordt vastgesteld op 20 % dat afgehouden wordt van de verkoopsom;
  - de stukken (boeken, foto's, affiches, plannen, enz. maar geen breekbare voorwerpen) moeten betrekking hebben op Oostende of de Kuststreek.

LIDGELD 2005

Het lidgeld voor het lidmaatschap bij de Oostendse Heem- en Geschiedkundige Kring De Plate is voor het jaar 2005 als volgt vastgesteld:

Aangesloten lid:	11 Euro
Steunend lid:	15 Euro
Beschermend lid: vanaf	25 Euro

Alleen zij die tot nu toe niet betaald hebben (laatste storting ontvangen op 30 november) vinden hierbij een stortingsbulletin.

Jean Pierre FALISE
Penningmeester